

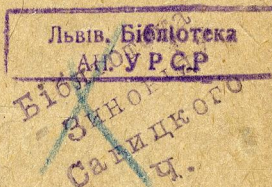
Handwritten marks in purple ink, possibly initials or a signature, located in the upper left quadrant of the page.

Біляг дубальщини Українською Народа

ПЕРЕПОВІВ

В. АНДРІЄНКО

(з 40 образцями і 3 малюнками).

ЛВІВ — 1921.

ВИДАВНИЦТВО „МАРУСЯ“

Біляд дубальщини Українською Жарода

ПЕРЕПОВІВ

В. АНДРІЄНКО

(з 40 ОБРАЗЦЯМИ І 3 МАПКАМИ).

~~24.25~~
Бібліотека
ЗИНОВІЯ
САВИЦКО
Ч.

ЛЬВІВ — 1921.

ВИДАВНИЦТВО „МАРУСЯ“

13(294)

Львівська обласна
наукова бібліотека

№ 2342

24. 253

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Хто ми?
Чії сини, яких батьків?..
...І чії ми діти?

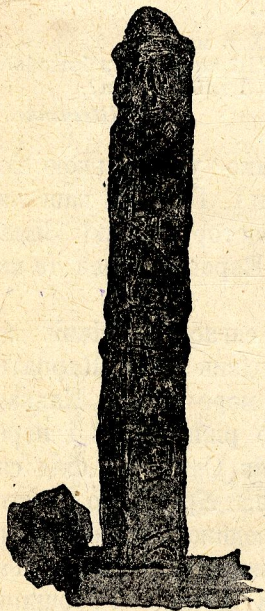
Т. Шевченко.

Ми всі, що говоримо українською мовою звемося У к р а ї н ц і. Великий наш на-
рід, тому й замешкує простору землю. Земля
ся лежить на окраїнах Європи, через те на-
зивається У к р а ї н а.

Українська земля сягає на північ по
Поліські болота, на південь поза Карпати,
по усте Дунаю, Чорне море і поза Кавказ,
на захід наближаєся до ріки Висли і пере-
ходить поза горішний біг Сяну, на схід ся-
гає по Каспійське море. Крім того багато
Українців живе ще поодинокими родинами
або цілими оселями розкинено в інших зем-
лях колишньої Росії та Австро - Угорщини,
в Азії та Америці. Всего українського на-
роду є около сорок мільонів.

Ми Українці належимо до словянських
народів, то є таких, що говорять подібним,

зрозумілим для нас словом. Слов'яне діляться на три часті: полудневу, східну і західну. До полудневих Слов'ян належать: Серби, Хорвати, Словінці і Болгаре; до східних: Українці, Білорусини і Москалі; а до західних: Чехи, Словаки і Поляки.

Слов'янський божок кований
з камення

В давних часах були Слов'яне поганями. Они вірили в богів, що їх робили собі з дерева або камення. Найважливіший у них був бог Перун, що володів блискавкою і громами; друге місце займав Даждзьбог, бог сонця, багатства і всего добра; великої пошани дізнавав бог Велес, опікун худоби, відтак Сварожич, бог вогню, Стрибог, бог вітрів. Крім сих богів почитали Слов'яне ще менших божків: домовиків —

Слов'яне ще менших божків: домовиків —

що мали жити в домах, лісовиків — в лісах, мавки — по полях, русалки — в воді і дідьків — в болотах.

Земля, на якій жили Слов'яне, була покрита лісами, або степами з високою травою. В тих лісах і степах жило множество звірини, над озерами і ріками велика сила дикого птацтва, а в воді безліч риб. Тому давні Слов'яне мало управляли ріллі і жилися головно мясом звірят; зі шкір робили собі одєжу.

Слов'яне, що були предками нашого народу ділилися на племена. Ті люде, які жили близько себе, були споріднені зі собою, вірили в тих самих богів і мали однакові звичаї — належали до одного племені. Ті, що мешкали на просторих полях коло Київ'а — звалися Поляне, ті, що в лісах між Случею і Дніпром — Деревляне, над рікою Бугом — Дуліби, коло Карпат — Хорвати, між Дністром і Прутом — Тиверці, між Бугом а Дніпром — Уличі, над рікою Десною — Сіверяне.

Племена вибирали звичайно з поміж себе старшого, що звався князем. Князь виконував постанови, які ухвалювано на вічах.

До земель, де мешкали Поляне, почали прилучуватися інші українські землі і в той спосіб утворювалася одна цілість, держава. Найславнішим городом у Полян був Київ.

Як давно убиралися знатніші люде.

Через Київ вели дві торговельні дороги одна водна з Чорного моря Дніпром до Балтійського моря, друга сухопутна від Каспійського моря до західної Європи. До Києва

привозили на торг з різних околиць скіру, футра, худобу, мясо, збіжжа, мід і віск, та міняли за полотно, убрання, знаряддя, посуду і зброю, що їх привозили чужоземні купці, головню Греки.

Київ був укріпленим городом, куди в часі нападів диких племен хоронилися люде, що мешкали довкола города. Не знати докладно, хто заснував город Київ. В оповіданнях, які подавались з уст до уст, розказувано, що в тім місці, де нині є Київ, мешкали три брати: Кий, Щек і Хорив та їх сестра Либедь. Від найстаршого брата Кия названо город Київ, від двох молодших дооколичні гори Щековицю і Хоривицю, а від сестри одержала назву річка Либедь. — З часом прийшли зі сходу Хозаре, що мали свою державу над Волгою. Они заволоділи Київом і племенами, що мешкали над Дніпром, та приневолили їх платити данину.

В тім часі на півночі в Швеції жило германське племя Нормани або Варяги. Они покидали свій густо залюднений край і виправлялися водними дорогами на полудне. До землі Словін прибув

Рюрик

зі своєю вірною дружиною (свитою), заснував тут державу і осів в Новгороді над Ільменьким озером. Рід Варягів, що завоював Словян називався Русь, тому і держава, яку они оснували, звалася їх іменем Русь. Два варяжські ватажки

Аскольд і Дир

відлучилися від Рюрика, виправилися зі своєю дружиною до Київа, здобули його від Хозарів і заснували тут самостійну державу. Їх пановання не було довге, бо вже після смерти Рюрика його свояк

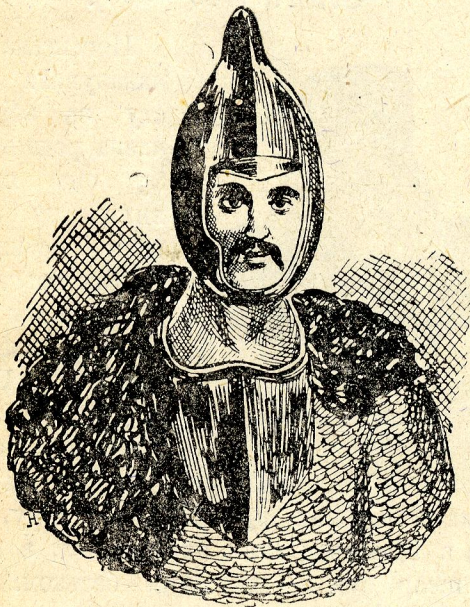
Олег (879—914),

званий Віщим, вибрався з сином Рюрика Ігорем з Новгорода Великого на полудне, здобув Київ, переніс сюди столицю держави і приневолив дооколишні племена платити данину. З Київа виправлявся він в походи по Європі і Азії, щоби здобути багатства і славу. Ходив також походом на Царгород і заключив з Греками 912 року корисний торговельний договір. Умер від укушення гадюки, що загніздилася в черепі погибшого

коня, його колишнього товариша походів. По Олегові вступив на княжий престол син Рюрика

Ігор (914—945).

Перший його похід на Царгород зовсім не-

Князь Ігор

вдався. В другім заключив з Греками договір, однак вже менше корисний, чим Олег.

По повороті з Греції виправився Ігор проти Деревлян, які не хотіли складати йому данини. Деревляни засілися на нього і убили. Після Ігоря обняла керму держави його жінка, княгиня

Ольга (945—960).

Княгиня Ольга

Поганська віра наказувала пимсту за вбійство члена родини, тому она виправилася на Деревлян і побила їх. Опісля Ольга перша з поміж князів прийняла Христову віру. Грецькі купці, що вже від давна приїз-

дили до Київа, були християнами. Ольга довідалася від них про Христову віру, поїхала в Царгород і там охрестилася, а грецький цісар був її хрестним батьком. Тимчасом підріс її син

Святослав (960—972)

і ще за життя матері став володіти в Київі. Був се князь відважний і лицарський, що в воєнних виправах шукав пригод і слави.

Князь Святослав I.

По завойованню словянських племен, підбив Фінів і зруйнував хозарську державу при устю ріки Волги. Потім виправився проти Болгар, завоював часть їх краю і осів

в Переяславці над Дунаєм. Святослав задумав завоювати ще й Греків, але Греки в злуці з Болгарами виставили проти нього переважаючу силу, тож Святослав помирився

Великий Князь Ярополк.

з Греками і вертав з дружиною до Київа. Та в дорозі згинув в бою з Печенігами, які в часі його неприсутности напали на Україну і засілися на нього коло Дніпрових порогів.

Святослав віддав в заряд свою землю своїм тром синам. Найстаршому

Ярополкові (972—979)

віддав княжий престол в Київі з доокружними землями; другому Олегови дав землю Деревлян, а наймолодший Володимир одержав новгородську землю.

Ярополк побив найперше Олега, забрав деревлянську землю і почав борбу з Володимиром. Володимир утік перед Ярополком з Новгорода, а Ярополк зайняв землі обох братів і став на короткий час великим князем. Але і він згинув в бою о княжий престол, а в Київі став княжити наймолодший син Святослава,

Володимир Великий (979—1015).

Він змагав до того, щоби всі землі, де жили Українці злучити в одну державу.

В тій цілі пішов він походом на сусідні східні племена, які старались визволитися з під власти Києва, і приневолив їх до послуху. Відтак виправився з військом до краю Дулібів і Хорватів, се є нинішньої Галичини і Холмщини, зайняв найбільші їх міста Перемишль, Белз і Червень та прилучив сю землю до своєї держави, яка була тоді одною з найбільших держав в Європі.

На Волині заснував новий город і назвав своїм іменем Володимир.

Він хотів також заволодіти Кримом над Чорним морем. В тій цілі облягав і здобув грецький город Корсунь. Однак, коли одержав за жінку грецьку царівну Анну, пого-

Князь Володимир Великий.

дився з цісарем і — по прийняттю християнської віри після грецького обряду — вернув в Київ.

Найважнійше діло, яке довершив Володимир Великий, було заведення християнської віри в цілій українській державі 989 р. Володимир казав валити статуї поганських божків а на їх місце ставити церкви.

Золоті і срібні гроші за княжих часів.

При церквах основував школи, де мали учитися сини бояр, себто знатніших людей з дружини або урядників князя.

Щоби удержати єдність у всіх своїх землях, установляв намісниками своїх синів.

Володимир Великий умер 1015 р. За заслуги коло з'єдинення українських земель названо його Великим, а за те, що завів християнство, церков приняла його поміж святих. По його смерті найстарший син

Святополк Окаянний (1015—1019),

що був тоді в Києві, захопив батьківський престол в свої руки. Щоби забезпечити собі пановання в Києві, постановив поубивати своїх братів. На Бориса і Гліба післав скритовбійців і ті обох убили. Третій Святослав, що був намісником в нинішній Галичині, довідавшись про смерть своїх братів, почав утікати в напрямі Угорщини, але Святополкові слуги дігнали його в Карпатах коло Скольного і там убили.

Про се довідався брат його

Ярослав Мудрий (1019—1054),

що був тоді намісником в Новгороді, зібрав Новгородців і, нанявши до помочі варяжські полки, вирушив проти Святополка, побив його і сам засів в Києві. Святополк утік до свого тестя Болеслава Хороброго, що був польським королем. Тесть дав поміч зятеви і посадив

Святополка Окаянного

знова в Києві, а сам, вертаючи до Польщі, заняв Червенські городи. Тоді Ярослав наняв нові варяжські полки, побив Святополка і прогнав на все з Київів. Святополк в дорозі до Польщі пропав без вісти. За злочини, яких до-

пустився назвав його нарід Окаянним (Проклятим).

Над Київом і більшістю українських земель заволодів

Ярослав Мудрий,

але не мав ще спокою. В Тмуторокані жив його брат Мстислав, який домагався участі в правлінню. Прийшло до борби, з якої Мстислав вийшов побідником. Вкінці погодилися так, що Мстислав мав володіти в Задніпрян-

24.25.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Князь Ярослав Мудрий.

щині (в землях по лівій стороні Дніпра), яка по його смерті 1034 р. припала в цілости Ярославови.

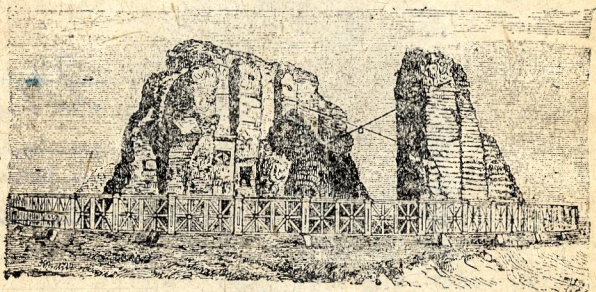
Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2342

В кілька літ після смерти Болеслава Хороброго відібрав Ярослав Червенські городи і прилучив їх до своєї держави. В тім часі заснував на границі своєї держави над Сяном укріплений город Ярослав.

За володіння князя Ярослава прибули нові орди зі сходу і напірали на Печенігів, що кочували на схід від українських земель.

Тоді Печеніги кинулися на Київщину, але Ярослав завдав їм смертельний удар в борбі під Києвом так, що від того часу

Останки Золотих воріт, що їх збудував князь Ярослав Мудрий.

они перестали бути небезпечні для українських земель.

По братовбійчих борбах і нападах кочовиків край був зовсім зруйнований. Тому Ярослав старався привернути лад і піднести

Читання народом „Руської правди“.

добробут. Він укріпив і розширив столицю Київ і обвів її довколо валами. При входах до города побудував великі муровані ворота. Найславніші були Золоті ворота, які були покриті золотою бляхою.

Збудував також церкву св. Софії і іменував Іляріона (Українця) головою (митрополитом) української церкви. Ярослав казав списати українські права в одну книгу, що звалася „Руська Правда“ і ці права обов'язували у всіх українських землях.

За часів його володіння українська держава дійшла до великого значіння і могутності, а найзнатніші тодішні володарі Європи входили з ним в родинні зв'язи.

Перед смертю поділив Ярослав українську державу поміж своїх синів з тим, що найстарший з них мав володіти в Києві.

Умер 1054 р. По його смерті став княжити в Києві — після волі батька — найстарший син,

Ізяслав (1054—1078).

Брати його були князями по інших городах і так:

Святослав одержав Чернигівщину, Всеволод Переяславщину, Ігор Волинь, а Вячеслав Смоленськ.

По Печенігах прийшли на Україну Половці. Ізяслав виправився проти них разом зі своїми братами. Похід невдався, а По-

Князь Ізяслав син Ярослава Мудрого.

ловці загналися аж під Київ. В Київі настав заколот, з чого скористали невдоволені Кияне і прогнали Ізяслава з Київа. Ізяслав,

при помочи польського короля Болеслава Сміливого, відзискав назад Київ.

Небаром прийшло до війни між ним і його братами Святославом і Всеволодом. Ізяслав був приневолений знова покидати Київ, де став володіти його брат

Святослав (1073—1076),

а всі інші українські землі одержав другий брат Всеволод. Ізяслав шукав помочі в Польщі, Німеччині, а навіть у тодішнього папи Григорія VII., але безуспішно. Що-йно після смерти Святослава

Ізяслав

відзискав утрачений престол, однак не на довго. Він вмішався до війни, яку вели Святославичі (сини Святослава) зі своїм стрийом Всеволодом і згинув під Черниговом 1078 р. По нім з синів Ярослава остав тільки

Всеволод (1078—1093),

якому удалося прогнати Святославичів з Чернигівщини і заволодіти більшістю українських земель. По смерті Всеволода, після права старшинства, став в Києві князем найстарший син Ізяслава,

Святополк II. (1093—1113).

На той час треба було рішучого князя, який зумівби був погодити межиусобиці князів і відперти Половців, що раз враз нападали на українські землі, рабували добро,

Князь Святополк II.

а людей забирали в полон. Святополк не був спосібний до того, тому Кияне не любили

його тим більше, що він був чоловік лужавий.

За часів князя Святополка II. жив

Літописець Нестор.

в Києво-Печерській Лаврі монах на імя Нестор. Він перший списав літопись, себ то що діялося на наших землях від найдавніших часів аж до 1121 р.

Після смерти Святополка II. настала у Києві ворохобня і на просьбу Киян обняв володіння син Всеволода а внук Ярослава Мудрого,

Володимир II. Мономах (1113—1125).

Він був перед тим переяславським князем і за життя батька брав участь в воєнних походах та заправлявся до витревалости. Багато пригод мав він в своїм життю і не одній небезпеці заглядав відважно в очи. Жив просто, не дбав про вигоди, а покривджених і убогих брав в свою оборону.

За його старанням, ще коли у Києві володів Святополк II. з'їхалися українські князі в Любечі 1079 р. і присягли жити між собою в згоді та придержуватися права ді-
дичности то є, що кождий князь мав одержати ті землі, в яких володів його батько.

Князь Володимир Мономах.

Але Святополк II. і володимирський князь Давид Ігорович не додержали присяги, бо за їх справою осліплено князя Василька Теревельського.

Володимир Мономах старався з'єдинити українські землі в своїх руках. Минське князівство (Біла Русь), яке до сеї пори було окремим, прилучив до своєї держави, у Во-

лодимирі на Волині посадив свого сина Андрія, а в обороні тої землі мусів з Поляками і їх союзниками вести війну.

В молодих літах зводив Володимир Мономах успішні бої проти Половців, а коли нездужав, вислав проти них своїх синів і тим з'єднав собі любов і пошану у свого народа.

Новими законами, зверненими проти лихви, розширив Володимир Мономах „Руську правду“, а синам полишив правила чесного життя в „Поученню дітям“. — Умер 1125 р. По нім став князем у Києві його найстарший син

Мстислав (1125—1132),

який в способі правління наслідував свого батька і своєю повагою лагодив межиусобиці між княжими родами. Він старався удержати в злуці українські землі, однак ся злука не тревала довго.

По смерті Мстислава розгорілася довголітня борба о київський престол між старшими і молодшими внуками Володимира Мономаха а Святославичами, потомками Мономахового стрия Святослава. Борба ся звела до занепаду київську державу.

В тім часі на півночі над рікою Волгою проживали предки теперішніх Москалів. Над ними панували князі з роду Мономаховичів, а їх столицею був город Суздаль. Они завидним оком гляділи на українські землі і старалися заволодіти ними. Вкінці суздальський князь

Андрій Боголюбський

напав на Київ 1169 р., зруйнував його по варварськи а зрабовані пам'ятки і дорогоцінності, вивіз в Московщину. Се довело Київ до повного занепаду, з якого не вспів вже піднятися до колишнього значіння і могутості.

Бібліотека
Зиновія
Савицького
Ч.

Карта розміщення українських і сусідніх племен.

--- - границі українських племен.

З упадком київського князівства стала на галицькій землі творитися окрема держава під владою Ростиславичів, що були синами внука Ярослава Мудрого. Ся земля

Ростислав Володимирович, внук Ярослава Мудрого,
(† 1065).

займала простір нинішньої східної Галичини, де були вже тоді оті міста: Перемишль, Ярослав. Сянік над Сяном, Теревовля над

Серетом, Галич над Дністром, Звенигород
при жерелах Буга і Коломия над Прутом.

Найстарший син Ростислава

Рюрик († 1094)

володів в Перемишли,

Князь Володар.

Володар († 1124)

в Звенигороді, а наймолодший

Василько († 1124)

княжив в Теробовлі. По смерті Рюрика Володар перенісся до Перемишля. Оба брати володіли згідно і старалися забезпечити свою державу перед Поляками і Уграми. Син Володаря

Князь Володимирко.

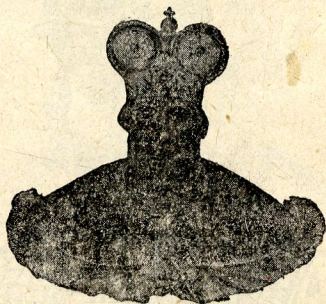
Володимирко (1141—1152)

переніс столицю з Перемишля у Галич над

Дністром 1141 р. та своєю зручністю і хитростю з'єднав галицьку землю в своїх руках. По нім заволодів цілою галицькою землею його син

Ярослав Осмомисл (1153—1187),

якого прозвали так для його великого розуму. Він розширив свою державу на південне аж до гирла Дунаю і через те Галич став осередком торгівлі.

Князь Ярослав Осмомисл.

В тім часі дійшли до великого значіння бояре, що були власниками більшої кількості землі і удержували свою власну дружину. Они гнобили нарід і змагали до обмеження княжої влади. По смерті Ярослава они прогнали його сина

Олега

з Галича, а пізніше і другого сина

Володимира (1187—1199),

який утік на Угорщину і просив угорського короля Белю III. о поміч. Сей зайняв Галич і місто Володимира поставив свого сина

Андрія.

При помочи німецького цісаря вернув

Володимир

в Галич, де княжив до 1199 р. Він умер безпотно, а галицьким князівством заволодів волинський князь

Роман (1200—1205),

що злучив галицьку і волинську землю в одну державу. Він дав початок новій княжій родині Романовичів.

Щоби скріпити свою власть, вів Роман борбу з боярами і неслухняних карав строго. Він був смілий і відважний, ходив походами проти Половців і через се здобув собі славу могутнього князя так, що чужі пануючі і папа римський посиляли до нього послів. Згинув під Завихостом в борбі з Поляками 1205 р., полишаючи двох малолітніх синів: Данила і Василька.

По смерті Романа почалася довголітня борба о галицький престол, а над малолітніми синами обняв опіку угорський король, Андрій II.

Бояре відносилися дуже неприхильно до Романових синів і допомогли тром братам

Ігоревичам (1206—1211),

що були сестріничами посліднього з Ростиславичів.

Галицько - волинський князь Роман.

славичів заволодіти Галичем. Вдова wraz зі синами покинула Галич і схоронилася

в Володимирі на Волини. Між Ігоревичами а боярами прийшло скоро до непорозумінь і завзятої борби, що скінчилася смертю Ігоревичів, а в Галичи обняв княжу власть боярин

Кормильчич (1213).

Тоді Угри в змові з Поляками посадили в Галичи малолітнього угорського королевича

Коломана (1214—1219),

в якого імени правили угорські воеводи Їх правління було дуже жорстоке, тому нарід ненавидів Угрів, а бояре в спілці з Поляками закликали до Галича новгородського князя,

Мстислава Удатного (1219—1227).

Він прогнав Угрів і засів в Галичи на кілька літ. По смерті Мстислава вів Данило борбу з Уграми, а відтак з Ростиславом Михайловичем з Чернигова, що хотів також бути галицьким князем. Остаточо в 1245 р. переміг Данило ворогів під Ярославлем і по 40 літах добився своєї галицької батьківщини. Молодший брат Василько був князем у Володимирі на Волини, а старший

Данило (1245—1264),

став галицьким князем. Він був добрим го-

снодарем своєї держави, дбав про скріплення княжої влади і поширив її навіть на Київ, де установив свого намісника.

Князь Мстислав Удатний.

В тім часі вдерлися з Азії до Європи дикі татарські племена, що під проводом джінгісхана Темуджина розбили По-

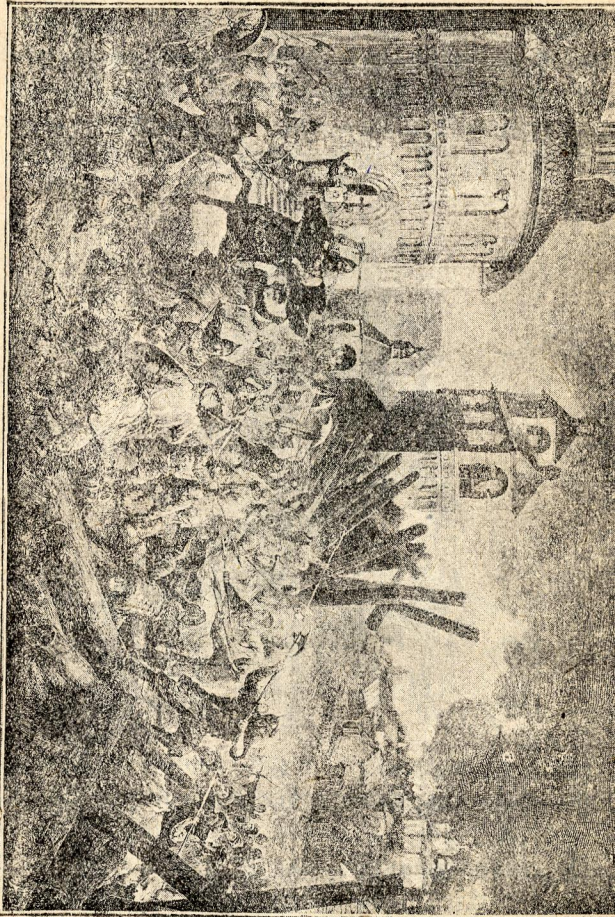
ловців і напали на українські землі. — Українські князі разом з Половцями заступили їм дорогу над річкою Калкою. Тоді Татаре побідили всіх князів і вернули назад в Азію (1224 р.). В кільканайцять літ пізніше

Король Данило І.

1240 р. вдерлися Татаре знова до Європи під проводом джінгісханового внука Батия, здобули Київ, а опісля Володимир і Галич. По тім розділилися на дві частини, з яких одна пішла через Карпати на Угорщину, а друга через Польщу до Шлеска.

Бій з Татарами коло десятиної церкви в Києві.

На вістку про смерть найстаршого хана, Батий вернув з Татарами на схід і над Волгою заснував т. зв. Кінчацьку або Золоту орду та уважав себе паном східної Європи. Всі князі їздили до його столиці Сарай, щоби зложити йому поклін, як зверхникови.

Найдовше отягався Данило. Се не подобалося Батієви і він зажадав звороту галицького князівства. Тоді Данило приневолений був поїхати до Батия, щоби з його рук одержати батьківську землю.

Хоч ся залежність Данила від Батия не була велика, то мимо того Данило відчував пониження і приготавлявся до того, щоби при першій нагоді скинути з себе татарське ярмо. Він шукав союзників і старався придбати нові землі для свого князівства. В тій цілі оженив свого сина Романа з австрійською княгинею Гертрудою, а другого Шварна — з дочкою литовського короля Мендовга; з римським папою навязав Данило також зносини, в цілі оборони проти Татар. Але місто помочи папа прислав йому королівську корону, якою Данило коронувався в Дрогичині 1253 р.

І в своїй землі робив Данило приготування до війни з Татарами. Він відновляв старі замки, будував нові твердині і закла-

дав городи. На Волини заснував город Холм, а в Галичині Львів, який назвав іменем свого сина Льва.

Серед сих приготовань напали знова Татаре і приневолили Данила збурити твердині, які будував проти них. Се зломало зовсім Данила, він розхорівся і помер в Холмі 1264 р. Син його

Галицький князь Лев I., син Данила.

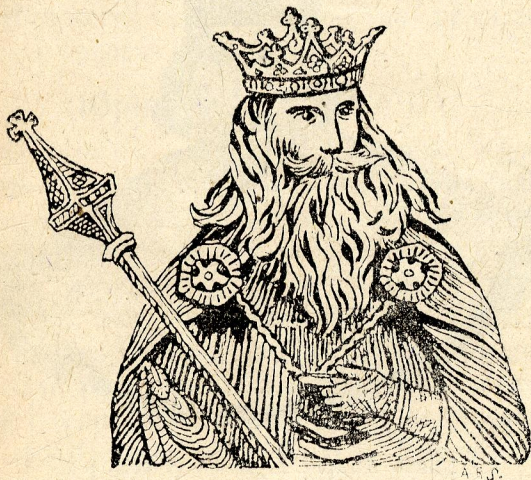
Лев I. (1264—1301),

що мешкав залюбки у Львові, жив в згоді з Татарами і не раз сам брав участь в та-

тарських походах на сусідні землі. Виправою на Угорщину здобув Закарпатську Україну з Мункачем і прилучив її до своєї держави. Його син

Юрій I. (1301—1308)

злучив знова галицьку землю з волинською, де син Василька Володимир умер безпотомно.

Король Юрій I.

Юрій був добрим володарем, дбав про спокій і добробут своєї землі, а що почував

себе могучим, прийняв титул короля. Найважнішою подією за його володіння було утворення митрополії в Галичі. Ооставив двох синів

Князь Андрій Юрієвич († 1323 р.).

Льва II. і Андрія (1308—1323),

які спільно володіли батьківщиною. Андрій осів в Володимирі на Волині, а Лев в Луцьку.

Оба вони мусіли вести війну з литовським князем Гедиміном, який змагав до заволодіння українськими землями. Оба брати відновили борбу против Татарів; згинули одночасно около 1323 р. і на них вимерла в мужеській лінії родина Романовичів.

З сього приводу настав заколот в державі, а бояре вибрали князем сестрінича послідних князів Болеслава Тройденовича Мазовецького, що перейшов на грецький обряд і прибрав ім'я

Юрія II. (1323—1340).

Був се князь сильний і хоробрий, однак володіння його припадає саме в той час, коли сусіди скріплені союзами між собою — представляли неаби яку небезпеку для українських земель.

Він, хоч сам перейшов на грецький обряд, попирав римську віру. З тої причини повстала між ним а боярами велика ворожнеча і бояре отроїли його 1340 р. Зі смертю посліднього князя з роду Романовичів втратила українська держава свою самостійність і перейшла під владу чужинців.

Родовід українських князів з дому Рюрика.

(В сім родоводі наведені лиш імена найважливіших князів або таких, що згадані в сій книжці).

В Новгороді: Рюрик.

В Київі: Аскольд і Дир з дружиною Рюрика.

Олег Віщий, свояк Рюрика

Ігор син Рюрика; його жінка Ольга

Святослав I, син Ігора і Ольги

Ярополк, Олег Володимир Великий

Святополк „Окаянний“, Мстислав **Ярослав Мудрий** Борис Гліб Святослав

Володимир Ізяслав I Святослав Всеволод Ігор Вячеслав
(Київ) (Чернігів) (Переяслав) (Волинь) (Смоленськ)

Ростислав Святополк II Давид Олег Володимир II. Давид
Мономах

Святослав II.

Всеволод III. Ігор

з Осмомисла

Михайло

Ростислав

(Продовження). Родовід Ростиславичів і Мономаховичів

Ростислав

Рюрик Володар Василько
(Перемиськ)(Звенигород)(Теребовля)

Володимирко
(Галич)

Ярослав Осмомисл

Дочка Володимир Олег

за Ігорем

Ігоревичі

Володимир Мономах

Мстислав Юрій Довгорукий
(суздальський князь)

Ізяслав Ростислав Андрій Богол.

Мстислав Мстислав

Роман Мстислав Удатний

Данило Василько

Лев І Володимир

Юрій І

Лев ІІ, Андрій Марія

ж. Тройдена.

Болеслав Тройденівч
або Юрій ІІ.

Володимир кн.
Галича
(1206—1208)
Роман кн. Із-
луча (1208—9)
Святослав кн.
(Волинь)

Добре жилося людям в

Княжих часах.

Простора і родюча була українська земля. Люде жили свобідно і в достатках, тому сусіди завидували їм того добра і часто нападали на українські землі.

Начальником держави був князь, якому в правлінню помагали бояре і урядники. В важних справах збиралося народне віче. Оно рішало про мир і війну, а часом і про вибір князя.

В мирних часах держав князь лише наемне військо-дружину, а в часі війни скликавав загальне ополчення.

На удержання князя і його дружини кождий мав обовязок платити податок в натурі, то є скірами, хлібом, худобою і медом.

Через незгоди князів і часті напади кочовиків та заздрих сусідів, Україна перейшла під

Чужу владу.

На північ від українських земель, над рікою Німаном, жив хоробрий нарід Литовці. Їх король Мендовіг прийняв Христову віру і став оснувателем литовської держави, а його на-

слідники розширили свою владу і на сусідні землі.

По другім нападі Татар від 1240 р. перестала існувати київська держава і нею заволоділи

Татаре.

Татарський хан Батий наставляв всюди своїх урядників, які стягали від людей великі податки а то й забирали їх в полон. Та з часом ослабла татарська держава, а се вийшло в користь

Литовцям,

які загортали українські землі під свою владу. Литовський князь Ольгерд здобув від Татар Київ і землі між Дністром, Дніпром та Чорним морем, а опісля Задніпрянщину.

В тій великій державі, що сягала від Балтійського до Чорного моря, литовські землі творили всего десяту частину цілої області. За те велику перевагу мали в ній українські землі. До того Литовці були менше просвічені, тому й улягали українським впливам. Литовські князі прийняли від Українців віру, звичаї і просвіту, а на своїх дворах завели українську мову. Литовці не вводили змін в українських землях. Лад і закони були ті самі, що за українських князів,

тому і людям жилося так, як в своїй державі.

Українська земля, що нею володіли галицькі князі — перейшла під владу

Польщі.

По смерті Юрія II., останнього галицького князя, Поляки, Угри і Литовці — покликувалися на якісь права — старалися загарбати галицьку землю. Польський король Казимир ввійшов з військом до Галичини, здобув львівський замок, забрав всі дорогоцінності і вивіз в Польщу. Але галицької землі не міг вже тоді задержати при Польщі, бо о її посідання велася ще борба між сусідами майже 50 літ. Що-йно в 1387 р. Поляки остаточно заволоділи Галичиною. Польські королі позаводили тут багато змін, які мали на цілі нищити Українців і переслідувати їх віру. Они відбирали землю українським боярам а давали її польським панам. До того селяне, які жили в тих землях, ставали власністю панів і мусіли робити панщину. До галицьких міст спроваджувано колоністів Поляків і Німців, які неприхильно відносилися до українських міщан, купців і ремісників. Для колоністів будовано костели, а польські ксьондзи ревно поширювали ла-

тинську віру і між Українцями. Українці, які держалися своєї віри, не мали тих прав, що латинники. Через те знайшлося много українських бояр, які покинули свій нарід і свою віру, прийняли латинський обряд і стали Поляками.

По містах засновували Поляки лише свої школи, про освіту Українців не дбали зовсім. Словом — Поляки від початку свого володіння старалися о те, щоби українській землі надати польський вигляд і на тій основі получити її постійно з Польщею.

Подібна доля чекала і Українців, що були дотепер під володінням Литви. В Люблині в 1569 р. Польща злучилася з Литвою в одну державу і з часом стала заводити тут свої порядки.

До часу заведення люблинської унії Українці самі вибирали собі духовників, а їх собори архиєреїв і митрополита. Тепер Поляки стали наставляти духовенство, а заряд епархій віддавали дуже часто любимцям королів або латинським єпископам.

В тім важкім лихолітті Українці хопилися самооборони. При церквах почали засновувати

Брацтва,

що не лиш плекали православну віру і опікувалися церквами, але також основували школи і друкарні. В той спосіб поширювали просвіту між народом. Таке брацтво з назвою: „Ставропігія“ (грецькі слова: ставрос = хрест, пегнімі = застромити) повстало найперше у Львові, при Успенській церкві. Опісля повставали такі брацтва і по інших

Князь Константин Острозський.

українських містах як: в Києві, Перемишлі, Рогатині, Луцьку і Острозі.

В Острозі заснував князь

Константин Острожський,

що жив межи 1540—1608 р., першу висшу школу, що звалася Академія. Друга така

Київський митрополит Петро Могила.

школа повстала опісля в Києві, а до значіння сеї причинився у великій мірі сучасний київський митрополит

Петро Могила († 1647).

Крім того почала в тім часі формуватися нова сила, що стреміла до відбудови української держави і виступила оружно проти гнобителів України. Була се

Козаччина.

Через незгоду між татарськими ханами підупала Золота Орда, а західна її часть, що розтягалася в степах над Дніпром, утворила окрему державу зі столицею на Кримі, над Чорним морем. Ватаги кримської орди під проводом хана Мендлі Гірея дуже часто нападали і грабили українські землі, що сусідували зі степами, а людей забирали в полон і продавали їх чужоземним купцям, як худобу. Через часті напади Татар родючі українські землі опустіли зовсім, бо люде повтікали на північ. Остало тут лише повно дикої звірини, а в водах безліч риби.

Та багатства сеї землі не давали спокою людям сміливішої натури. Мимо небезпеки, яка грозила все від Татар, смільчаки запускалися далеко в степи, щоби сплювати для себе добиччу. В степах стрічалися вони часто з Татарами, зводили з ними оборонні бої і через те заправлялися в воєннім ремеслі. Тих людей звали козаками. До козаків належали люде з ріжних станів:

були між ними міщане, селяне а були й шляхтичі з багатих родів, що шукали в степах пригод або хотіли вивчитися воєнного ремесла. Коли гурт козаків став чимраз більше, зростати, почали они укріплювати місця звідки моглиби боронитися перед татарвою. На такі укріплення найліпше надавались острови, понизше дніпрових порогів, тому козаки звали їх Запорожжам. Першу таку твердиню, що звалася Запорожська Січ, побудував коло 1550 р. отаман козацький, князь

Дмитро Вишневецький - Байда

на острові Хортиці. З того часу козакі проживали тут постійно і звідси боронилися перед нападами Татар, а врешті й самі, в відплату за їхні напади, стали запускатись в татарські землі і пустошили їх оселі. З часом заходили туди цілі ватаги козаків під проводом свого отамана і літом перебували в степах, а на зиму вертали до своїх хуторів.

Козакі мали свій власний устрій (лад). Їх рада вибирала з поміж себе старшого, що звався „гетьман“, а йому до помочи козацьку старшину, що виконувала його припоручення. До старшини належав: писар,

осаул і обозний. Козацьке військо ділилося на полки, якими проводив полковник, полки на сотні зі сотниками на чолі, а сотні на куріні, що їх старшими були отамани.

Польські королі старалися заволодіти козаками і втягнути їх на свою службу. В тій цілі казали списувати козаків в реєстри (списи) і за службу обіцяли плату. Число реєстрових козаків було з початку 500, опісля зросло до 6.000. Але все таки більшість козаків була поза реєстром і жила даліше вільним степовим життям.

По люблинській унії стала Польща в українських землях заводити своє право, яке вільних селян замінювало на панцизняних робітників і невільників польських панів. Се спонукувало селян опускати землю, на якій дотепер жили, і переселюватися на полудне. Там був вільний степ, що не мав над собою пана. Они приставали до козаків і в сей спосіб число козацького війська зростало чимраз більше, а при тім росла і ненависть до польських панів. Під проводом гетьмана

Криштофа Косинського (1590—1592)

виступили козаки оружно проти гнобителів українського народу: польських панів і шляхти. Але повстання не вдалося, бо Поляки

Гетьманъ Петро Ковашевич Сагайдачный,

облогою під містечком Пятки приневолили козаків здатись.

Така сама невдача стрінула козаків під проводом

Наливайка і Лободи (1595—1596).

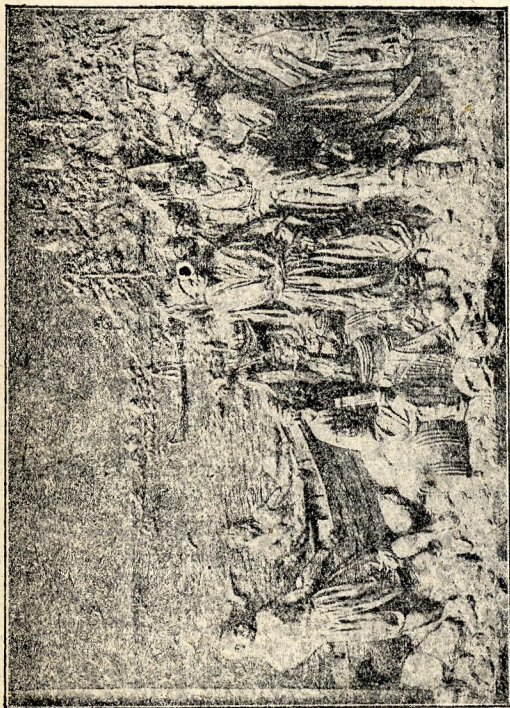
Поляки розбили повстанців під Лубнями, а Наливайка з Лободою покарали смертю.

В борбі за визволення українського народу визначився гетьман

Петро Конашевич Сагайдачний (1614—1622).

Він походив зі Самбора в Галичині. По скінченню академії в Острозі, був в Київі, а відтак опинився на Запорозжжю. Був се чоловік розумний, образований, знав добре воєнну штуку і умів організувати (гуртувати) козацьке військо. З польським урядом бажав жити мирно, щоби в той спосіб повернути православним такі самі права, як мали латинники. Однак сі його змагання не мали тріvkих успіхів. Велику славу на Україні здобув собі Сагайдачний удатними походами проти Татар і Турків. Під його проводом заганялися козак на малих козацьких чайках далеко у Чорне море і добували турецькі побережні міста, а навіть непокоїли турецького султана в його столиці

Царгороді. На Кримі здобули місто Кафу, де відбувалася торгівля невільниками і увіль-

Як козак вибирався у похід на море.

нили тисячі українських бранців. Очіслю воював Сагайдачний у купі з Поляками проти

Турків і розбив їх під Хотиним 1621 р. Однак сам був ранений в борбі і небаром помер в Києві. Більшу часть свого майна записав на українські школи.

По смерті Сагайдачного Поляки ще більше стали гнобити православних і відбирати їм церкви. В обороні покривджених виступив нововибраний гетьман

Жмайло (1625).

Поляки обложили козацьке військо над Кукуровим озером, але табору здобути не могли і борба скінчилася умовою. Число реєстрових козаків обмежено і вибрано нового гетьмана, який підписав кукурівську умову.

Сі обмеження викликували невдоволення серед козаків, що були вичеркнені зі спису і мали признавати над собою власть панів. Для присмирення козаків Поляки розташовували на українських землях своє військо, яке допускалося грабежей і різних надужитъ. Се викликало нове повстання, а провід над ним обняв гетьман

Тарас Трясило (1630).

Поляки потерпіли в борбі великі втрати і були приневолені збільшити число реєстрових козаків.

Коло дніпрових порогів побудували Поляки твердиню Кодак, а в ній осаджено польське військо, що мало спинювати селян в утечі на Запорозжя і здержувати козаків від походів на турецькі міста. Се обурило козаків, які під проводом гетьмана

Івана Сулими (1635)

збурили твердиню. Та Поляки хитрощами дістали гетьмана в свої руки і покарали його смертю.

Невдачею скінчилося також повстання

Павлюка (1637),

що мусів здатись Полякам. Нове повстання під проводом

Яцка Острянина (1638)

скінчилося його переходом разом з частиною козацького війська на землі, що належали до Московщини. Се дало почин до заснування Слобідської України.

На місце Острянина козаки вибрали гетьманом

Дмитра Гуню

і продовжали боротьбу з Поляками. Вкінці мусіли піддатись і згодитися на такі умови і обмеження козацьких прав, що здавалося зломлять козацьку силу на все.

Однак, чим ревнійше Поляки вводили свої порядки на Україні, невдоволення між козаками і селянами змагалось щораз більше. Та повстання притихли на цілих десять літ, бо на разі не було провідника. Аж в 1648 р.

Гетьман Зиновій Богдан Хмельницький.

розгорілось оно новим, доси не виданим полум'ям, коли на чолі козацтва і невдоволених селян ставув гетьман

Богдан Хмельницький (1648—1657),

що бажав вирвати Україну з рук польської шляхти і привернути їй давню незалежність.

Він був сином чигиринського старости, що належав до старого козацького роду. За молоду вчився в Ярославі, а відтак брав участь в козацьких борбах проти Турків. За воєнні заслуги одержав хутір Суботів. Підчас його неприсутности підстароста Чаплинський відібрав йому хутір, побив його сина і одружився з його жінкою. Хмельницький не знайшов права в шляхоцькім суді і при помочи невдоволеного козацтва підняв велике повстання проти польських гнобителів. З Татарами заключив угоду і одержав від них допомогу. Гетьман Потоцький вислав проти Хмельницького сильний відділ війська під проводом свого сина Степана. Але Хмельницький розбив польське військо на Жовтих Водах 1648 р., де поляг і син Потоцького Степан, а реєстровці і місцеві селяне, що були в польському війську, перейшли на його сторону. Опісля заняв Чигирин і біля Корсуня настиг головне польське військо та розбив його зовсім, а польські гетьмани Потоцький і Калиновський попали в полон.

На зазив Хмельницького селяне приставали до козаків і в сей спосіб зростали нові полки, а повстання поширювалося по цілій Україні.

В сім скрутнім положенню польська шляхта зібрала скоро нове військо і вирушила проти Хмельницького. Війська стрінулися під Пилявцями на Волині. Але шляхоцьке військо було без дисципліни і не мало належитого проводу так, що по першій стрічі ще перед боем, кинулося в розтіч. Тоді Хмельницький пішов під Львів, а по короткій облозі одержав великий викуп і вирушив під Замость, де скрилися останки польського війська. Тут чекав на вибір нового короля. Коли королем вибрано Яна Казимира, що обіцяв полекші козакам, Хмельницький покинув облогу Замостя і вернув до Київа.

Кияне приготували йому величаве приняття. Они вийшли проти Хмельницького в єрусалимським патріярхом, тамошнім митрополитом і всім духовенством та витали його як свого короля.

Мимо переговорів в Переяславі, куди прибули польські послы, до угоди не прийшло. Тоді Хмельницький, забезпечивши собі поміч самого хана, почав нову борбу. Ко-

заки стрінули польське військо під Збаражем 1649 р., і стали його облягати. Король зібрав останки війська і поспішив у відсіч Збаражови, але Хмельницький, оставивши частину війська під Збаражем, вийшов йому на зустріч і обложив його в Зборові. Тоді Татаре, підкуплені Поляками, наклонили Хмельницького до угоди.

В зборівській умові відділено від Польщі часть українських земель, а саме: Київщину, Чернигівщину і Брацлавщину, в яких козаки могли завести свій власний лад з гетьманом на чолі. Однак і ся умова не могла вдоволити всіх Українців, що брали участь в повстанню, бо велика їх частина остала на дальше під власттю панів.

Хмельницький, сподіваючись нової борби, завів знова дружбу з Татарами і навязав зносини з молдавським господарем і семигородським князем. Міжтим Поляки розпочали борбу і через зраду хана побили козаків під Берестечком 1651 р. Хмельницький був приневолений пристати в Білій церкві на нову угоду, яка полишала козакам лиш київську землю.

Та мимо сеї невдачі Хмельницький не трапив надії на кращу долю України. Він

відновив небаром борбу і побив Поляків під Батогом 1652 р.

Рівночасно почав старання, щоб придбати собі поміч московського царя. По довгих переговорах заключив в Переяславі 1654 р. союз з Москалями. На основі сего договору Україна мала бути незалежною державою, в якій мав правити гетьман, вибираний козацькою радою. Українське військо побільшено до 60.000 і затверджено давні права козаків. За повідомленням московського царя, гетьман мав право зносити з чужими державами. При помочи сего союзу задумав Хмельницький увільнити Україну від Польщі. Однак Москалі не додержували умов, зложених у Переяславі і старалися собі заволодіти Україною. В тій цілі висилали на Україну своїх воеводів з військом, які стали заводити там москвофільські порядки.

Коли Хмельницький пізнав нещирість Москалів, почав оглядатися за новим союзником. Був се шведський король, що саме тоді розбив Польщу так, що польський король був приневолений утікати на Шлеськ. Та переговори ті не встиг довести до кінця, бо понав в недугу і умер в Суботові 1657 р., де його похоронено.

За часів Хмельницького український нарід зажив на якийсь час колишнім самостійним життям. Однак вже після його смерті настали на Україні дуже сумні часи. Між козацтвом витворилися два стани: старшина і прості козаки. Одні старалися при помочи Польщі піднести свій старшинський стан до шляхоцтва, другі ненавиділи Польщі з її шляхоцькими порядками і при помочи Московщини бажали вибороти для себе більші права. Ті два стани поборювали себе взаємно і через ту борбу руйнували українську землю. Тому нарід слушно назвав той сумний час руїною.

По смерті Хмельницького старшина вибрала козацьким гетьманом

Івана Виговського (1657—1659),

що був писарем козацького війська. Однак козаки не були вдоволені вибором нового гетьмана і підняли проти него бунт під проводом полтавського полковника Мартина Пушкаря і запорожського кошового Івана Барабаша, яких піддержувала Московщина. Виговський розбив Пушкаря під Полтавою і постановив зірвати зносини з Московщиною, а за те в р. 1658 заключив в Гадячі союз з Поляками.

На основі гадацької умови Україна мала стати окремою державою під назвою князівства, яким мав правити гетьман, вибраний козаками, а затверджений королем.

Гетьман Іван Виговський.

Тепер Виговський почав борбу з Московщиною. При допомозі Поляків і Татар розбив московське військо під Конотопом.

1659 р. Коли невдоволення козаків — по причині союзу з Поляками — зростало чимраз більше, Виговський зрікся добровільно гетьманського уряду, а його наслідником вибрано

Юрія Хмельницького (1659—1663), сина Богдана. Він відновив угоду з Моска-

Гетьман Юрій Хмельницький.

лями, та вже менше корисну, як його батько. Коли Польща розбила військо московського воеводи Шереметева, Хмельницький розпо-

чав з нею переговори, які одначе не довели до нічого. Тоді він постригся в черці, а Україна розпалась на дві частини: землі по правім березі Дніпра Поляки прилучили до Польщі і поставили гетьманом

Павла Тетерю (1663—1665),¹

чоловіка жорстокого, що був їх прислужником і дбав тільки про свої особисті справи.

Лівобережна Україна, де гетьманом вибрано

Івана Брюховецького (1663—1668),

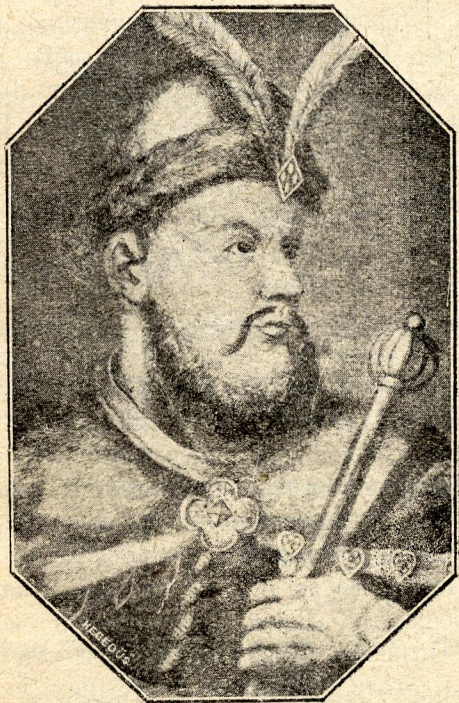
остала при Московщині. Сей поділ України між Польщу і Московщину затверджено андрусівським миром 1667 р. Брюховецький, вибраний гетьманом при помочи Московщини, був зовсім на її услугах. В некорисних договорах він нищив незалежність України і віддавав її поволі під владу Московщини. За те стрінула його кара. Козаки, змовившись зі старшиною, скинули його з гетьмана і убили.

По Тетері, що мусів утікати перед гнівом народа до Польщі, став гетьманом на Правобережжю

Петро Дорошенко (1665—1676).

Він старався получити розділену Україну

в одну державу і добути для неї незалежність. В тій цілі заключив союз з Турками,

Гетьман Петро Дорошенко.

які обіцяли дати йому військову допомогу.

По вигнанню Поляків з Правобережжя, Дорошенко розпочав війну з Московщиною і на короткий час получив Україну в своїх руках. Дорошенко воював щасливо проти Поляків. При помочи Турків добув Кам'янець на Поділля і вирушив на облогу Львова, а Поляки приневолені були миритись. В Бучачи списано умову, в якій Поляки зріклися прав до України і відступили їй Поділля. Але Турки, що помагали Дорошенкови, грабили і нищили українські села. Через се нарід виступив проти Дорошенка, а коли й Московщина вислала проти него свої полки, Дорошенко по довгій борбі зложив гетьманський уряд 1676 р Москалі вивезли його на заслання, де він і помер 1698 р.

В десять літ по уступленню Дорошенка між Польщею а Московщиною відновлено андрусівський договір з поділом України знова на дві часті.

Через безнастанні війни, що велися на Правобережжю, край сей опустів зовсім. Тому Поляки оголосили різні полекші і поселенці стали стягатися з сусідних українських земель і закладати нові оселі. Они почали відновлювати козацькі порядки і творити полки, яким проводили полковники. Одним з найбільше визначних козацьких

провідників був хвастівський полковник

Семен Палій

З часом польські пани почали на Правобережжю заводити знова панщину. Через се між народом поширювалося велике невдоволення, що викликавало ворожі рухи проти польських панів.

Одно з найбільше грізних повстань для Польщі, що звалося Коліївщина, було в 1768 р. під проводом

Максима Залізняка і Івана Гонти.

При помочи Московщини побили Поляки повстанців, а провідників покарали лютими муками і смертю.

На Лівобережжю задержався ще якийсь час козацький устрій. По смерті Брюховецького Дорошенко поставив там своїм заступником

Дамяна Многогрішного (1668—1672),

а сей оголосив себе гетьманом. Однак по кількох літах попав в неласку Московщини і його вивезено в Сибір. Така сама судьба стрінула його наслідника, гетьмана

Івана Самійловича (1672—1687),

що при допомозі Московщини приневолив Дорошенка до зложення гетьманської булави.

Гетьман Іван Мазепа.

На місце Самійловича вибрала козацька рада гетьманом

Івана Мазепу (1687—1709).

Він походив з української шляхоцької родини. Учився в брацькій школі в Києві, відтак за границею, та став дуже освіченим

чоловіком. За молоду перебував на дворі польського короля, потім вступив на козацьку службу. Коли став гетьманом старався з'єднати козацьку старшину і обдаровував її маєтками. Через те на Україні почав витворюватися шляхоцький стан і на нім задумав Мазепа оперти свою владу.

Він дбав також про піднесення просвіти на Україні: закладав друкарні, будував школи, церкви і монастирі.

Вже від давна Москалі старалися вкорочувати права козаків і змагали до поневолення українських земель. Особливо московський цар Петро Великий старався знищити Україну і її козацький устрій. Він вживав козаків до найтяжчих робіт при будові твердинь і до копання каналів при заснуванні Петербурга. Через те Мазепа чекав лише нагоди, щоби вирватися з під власти московських царів і відновити самостійну українську державу. В тій цілі заключив союз зі Шведами, які за військову поміч проти Московщини мали підперти змагання Мазепи. В 1709 р. прийшло під Полтавою до рішучої борби, в якій брали участь й Запорозжці під проводом отамана Гордієнка. Цар побив Шведів і козацьке військо Мазепа і шведський король Карло XII. були.

приневолені утікати на полудне. В дорозі до Молдавії Мазепа захорів і помер, а тіло його похоронено в Галаці.

Козацька старшина і військо, що разом з Мазепою перейшло в Молдавію, вибрали гетьманом

Пилипа Орлика,

що був писарем козацького війська. Він старався при помочи Турків відзискати волю України, однак се йому не вдалося.

По уступленню Мазепи, цар змагав ще більше до зменшення самоуправи України і до обмеження влади гетьмана.

Новий гетьман

Іван Скоропадський (1708—1722)

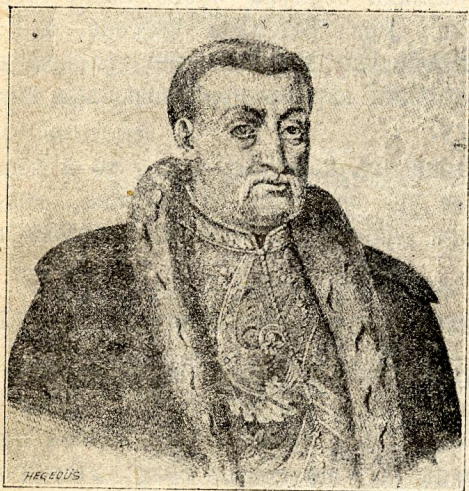
домагався відновлення переяславського договору, але Москалі не зважали на його домагання. При гетьмані утворено Малоросійську*) Колегію, złożену з російських старшин, що мали наглядати над урядом гетьмана. По смерті Скоропадського вже без виборів наставлено заступником гетьмана

Павла Полуботка (1722—1724).

який, мимо дальшого нагляду Малоросійської

*) Москалі звали Українців Малоросами.

Колегії, перевів корисні зміни в судівництві і уряді та старався о привернення давних прав. За се замкнули його Москалі разом зі старшиною в Петропавловській кріпости, де

Заступник Гетьмана Павло Полуботок.

він помер, а управа України перейшла в руки **Малоросійської Колегії (1722—1727).**

Зі смертю Петра Великого настали деякі полекші для України. Його наслідник зніс Малоросійську Колегію і дозволив на пере-

ведення виборів. Тоді гетьманом вибрано

Данила Апостола (1727—1734),

що дбав про добро України. Однак зі смертю гетьмана вернули знова тяжкі часи для України. Уряд гетьмана знесено, а Україною заволоділи Москалі, що грабили нарід і жорстокими карами приневолювали його до послуху.

Лише на короткий час і то в останнє вернула ще козацька самоуправа, коли за дозволом цариці Єлисавети вибрано гетьманом

Кирила Розумовського (1750—1764),

що був чоловіком високо освітленим і мав впливи на царськiм дворi. Та полекші тревали всего кільканайцять лiт. Нова цариця Катерина II., що постановила затерти всякі слiди окремішности України, знесла уряд гетьмана, а управу України віддала знова

Малоросійській Колегії (1764—1782).

Від часу, коли московський уряд почав уважати себе протектором української землі, на Запорозжжю не було великих змін. Уряд не втручався у внутрішні справи Запо-

рожка і через те заховався там давний козацький устрій.

Найславнішим запорожським кошовим був

Іван Сірко,

який після давного козацького звичаю відновив борбу з Татарами і Турками. Не менше помітним був

Кость Гордієнко,

що помагав Мазепі в борбі проти Московщини.

З пімсти за сю поміч зруйновано Запорожську Січ в 1709 р. І хоч ще раз відновлено Запорожжя 1734 р., та вже не на довго. В 1775 р. Катерина II. знесла і се останнє забороло козацької вольности. На її приказ зруйновано Січ, а послідного кошового отамана

Петра Кальнишевського

вивезено далеко на північ і вязнено в монастирі аж до смерти.

Частину Запорожців прийняв турецький султан і они поселилися при гирлі Дунаю, де повстала „Задунайська Січ“. Інші остали дальше під властю Московщини, яка з'організувала їх у Чорноморське вій-

сько і поселила на Кубані, де живуть і доси під назвою „кубанських“ козаків.

Через самоволю шляхти підупала Польща так, що втратила свою самостійність. Сусідні держави Австрія Пруси і Московщина поділили її поміж себе. Через те частина українських земель, що були дотепер під Польщею, а саме нинішня Східна Галичина припала

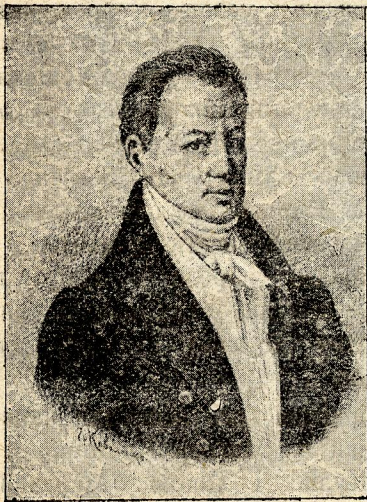
Австрії,

друга їх частина дісталася під владу

Московщини.

По знесенню гетьманства і зруйнуванню Запорозької Січі, тяжкі настали часи для Українців. Українську землю роздавано московським генералам і панам та тим з поміж козацької старшини, що покинули свою мову і сприяли московському урядови. В 1783 р. заведено кріпацтво і віддано селян під цілковиту владу тих панів. Всюди в урядах, судах і школах почали Москалі заводити свою мову. Через те школи не приносили хісна, бо діти не розуміли московської мови. Пани або так звані дворяне нарочно старалися о те, щоби як найдовше держати нарід в темноті, а тим самим і в залежності від себе. Українська

мова була в поневірці, нею говорили лиш прості люде, а пани і освічені вживали московської, себто панської. Книжки на Україні друковано по московськи і під пильним доглядом московського уряду.

Іван Котляревський.

В тім часі між освіченими Українцями, що любили свій нарід, його мову і звичаї, повстала думка писати книжки на українській мові, якої уживав український нарід

Першу таку книжку, що звалася Енеїда написав Полтавець,

Іван Котляревський

видав її 1798 р. За ним пішли і інші письменники, що в своїх оповіданнях, писаних українською мовою, зображували життя українських селян. Освічені люди стали засновувати товариства, щоби спільно після уложеної програми працювати для добра поневоленого народу. Таке товариство, в тайні перед московським урядом, повстало в Києві під назвою Кирило-Методіївського братства, що мало на меті знести кріпацтво і злучити всі славянські народи в одну державну спілку, де кождий з тих народів мав становити окрему державу і самий дбати про свої справи.

До братства сего належали найзнатніші письменники як Микола Костомарів, Пантелеймон Куліш і Опанас Маркович. Між ними був і найбільший український поет

Тарас Шевченко,

що своїми віршами змалював нашу бувальщину і смілими словами виступав навіть проти московських царів. Московський уряд,

що пильно слідив за всякими проявами укра-

Тарас Шевченко, найбільший український поет
(* 1814 + 1861).

їнського життя, відкрив Кирило-Методіївське

брацтво, Шевченка заслано в тажку 10 літню неволю, а інших братчиків покарано тюрмою.

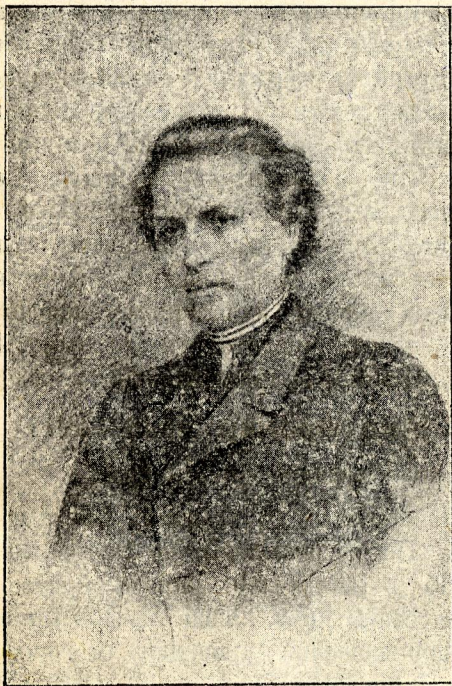
Мимо знесення кріпацтва гнет московського уряду супроти Українців змагався щораз більше, а в 1876 р. вийшов царський указ, яким заборонено раз на всё видавати українські книжки.

За те просвітний український рух зростав в Галичині, де легше жилося Українцям під владою Австрії. По важкім лихоліттю, яке Українці пережили під Польщею, австрійський уряд старався заводити для них корисні зміни. Крім шкіл, в яких обрзувалося українське духовенство, основано у Львові університет, себ то найвисшу школу, в якій деякі науки викладано вправді на нашій мові, але змішаній з церковно-слов'янською і московською. Першим на галицькій землі письменником, що став писати живою народною мовою, був священник-поет

Маркіян Шашкевич.

За почином так званої „руської трійці“, до якої крім Шашкевича належав Яків Головацький і Іван Вагилевич, видано в 1837 р. перший український збірник „Русалка Дністрова“.

В 1848 р. знесено в Австрії панщину,
а в 1867 р. признано всім австрійським

Священник-поет Маркіян Шешкевич
(* 1811 † 1843)

народам рівноправність і надано конститу-

цею, себ то такий лад, в яким посли то є заступники народа беруть участь в управі державою. Та хоч мимо рівноправности власть в Галичині опинилася виключно в руках Поляків, то все таки Українцям — як жителям конституційної держави — вільно було засновувати політичні і просвітні товариства, закладати свої школи і плекати в них свою мову. Під впливом письменників Великої України, а головнo поезій Шевченка, освічені молоді люде стали працювати для народа, щоби при помочи освіти піднести його до рівеня инших культурних народів і до довгій неволі приготувати до самостійного життя. Цілий ряд письменників, а головнo

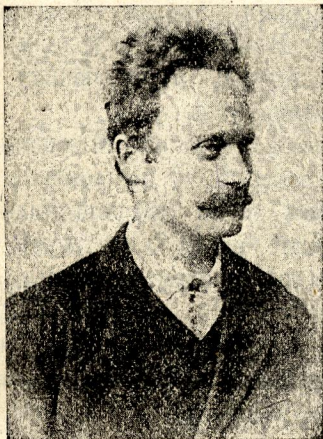
Іван Франко (1848—1917)

має великі заслуги на сім полі.

Тимчасом і на Україні настали деякі зміни. Після революції по янанській війні в 1905 р. поневолені народи почали домагатися своїх прав. Тоді московський уряд був приневолений признати їм горожанські права і покликати до участі в правлінню. Державна Дума, до якої увійшли заступники поодиноких народів, не здобула собі такого значіння, як в инших конституційних дер-

жавах. Та всетаки Українці добули деякі права.

Велику зміну в життю Українців принесла світова війна в 1914 р., що обхопила

Поет і письменник Іван Франко.

майже цілу Європу. Підчас війни настав в 1917 р. в Московщині переворот, царя усунено і увязнено а провід держави обняло правительство, зложене з московських горожан,

Московський переворот поділав сильно на громадян Придніпрянської України. Вони завязали в Києві

„УКРАЇНСЬКУ ЦЕНТРАЛЬНУ РАДУ“, котра проголосила 20. листопада 1917 р. на українських землях Придніпрянщини: Українську Народню Республіку“, а опісля в Берестю литовським заключила мир з Австрією і Німеччиною.

Тимчасом в корінній Московщині настав другий переворот; большевики захопили власть у свої руки та поширили її навіть на українські землі. Українське правительство було приневолене уступати з Києва.

При військовій австро - німецькій допомозі прогнано большевиків. Однак Німці стали поводитися на Україні як завойовники. Они увязнили членів Української Центральної Ради і оголосили гетьманом України

Павла Скоропадського.

Та не довго гетьманував Скоропадський. Проти нього розгорілося повстання, яке приневолило його шукати захисту в Німеччині.

Після права самоозначення народів, яке в тім часі проголосив Вільсон, президент

З'єдинених Держав Америки, поневолені народи стали відокремлюватися і се розбило суцільність московської держави.

В Австрії заносилося також на переверот. Тому австрійське правительство оголосило перебудову австрійської держави після нового клича про самоозначення народів.

На тій основі

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РАДА

ухвалила утворити зі Східної Галичини і тих частей Буковини та Угорщини, де живуть Українці — Українську Державу і 1. падолиста 1918 р. перейняла власть у свої руки.

Тоді Поляки, що при помочи Австрії і Німеччини ще в 1916 р. утворили знова свою державу, покликаючися на давні права до українських земель, насильно заволоділи Галичиною. Українське військо, що через кілька місяців боронило завзято свою землю, було приневолене уступити перед перевагою Поляків поза ріку Збруч.

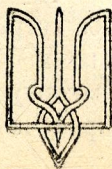
Подібна судьба стрінула й Українців, що мешкають на інших областях української землі: Буковину загорнули Румуни, Закарпатську Україну прилучено до Чехо-славаць-

кої держави, а Придніпрянською Україною по завзятій борбі заволоділи большевики.

Та хоч під сю пору розділена і роз'єднана українська земля, український нарід — мимо великих жертв, які поніс в борбі за свою незалежність — стремить далше до того, щоби відзискати втрачену свободу і відбудувати свою державу. В тім спільнім змаганню до незалежности піддержує його рідня мова, славна бувальщина і любов до рідньої землі.

І скорше чи пізніше здійсниться воля українського народа, а разом і віщі слова нашого ґеніяльного письменника і поета Івана Франка:

....прийде час, і ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережишся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

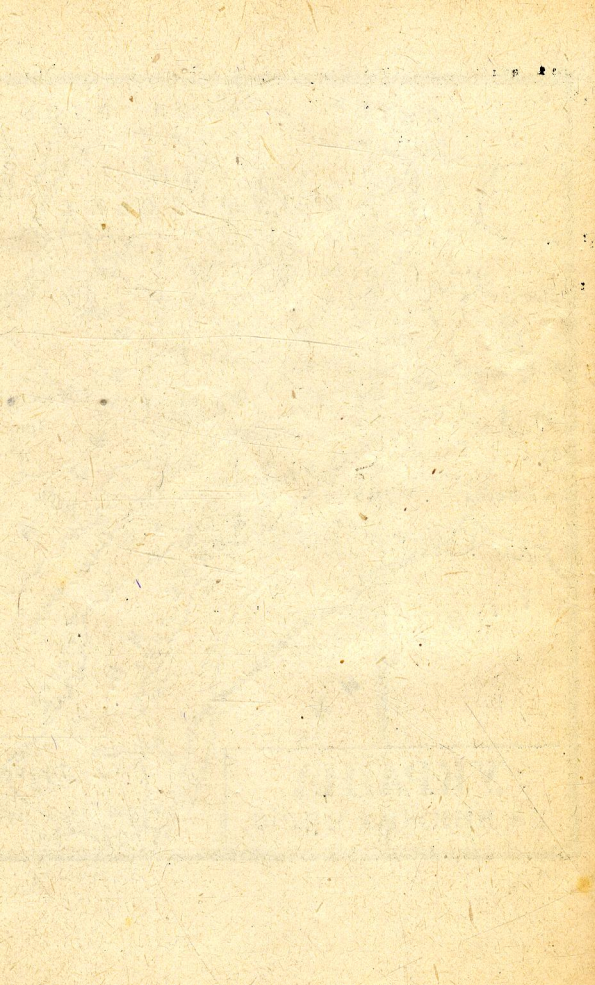

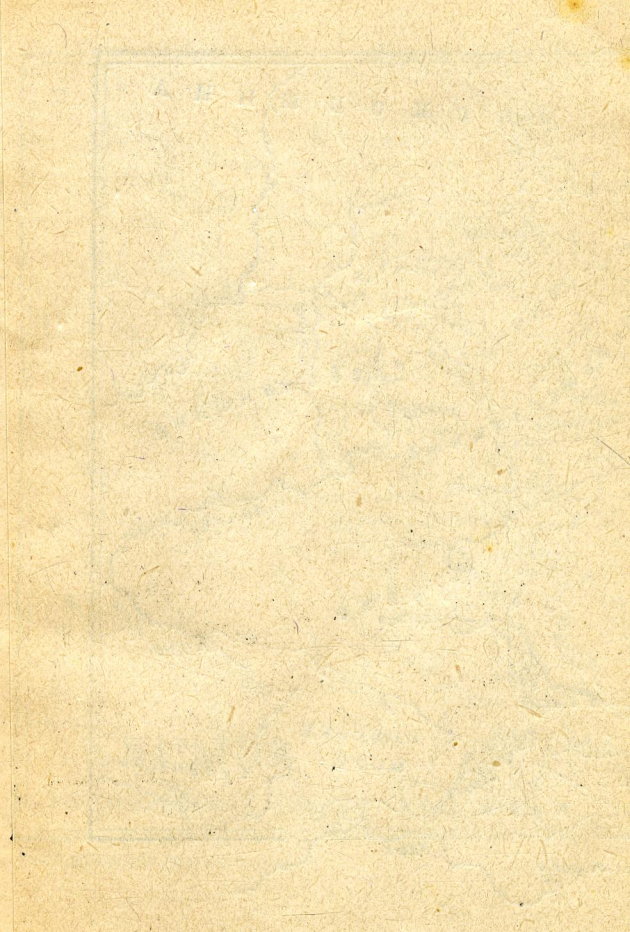

3a

n c

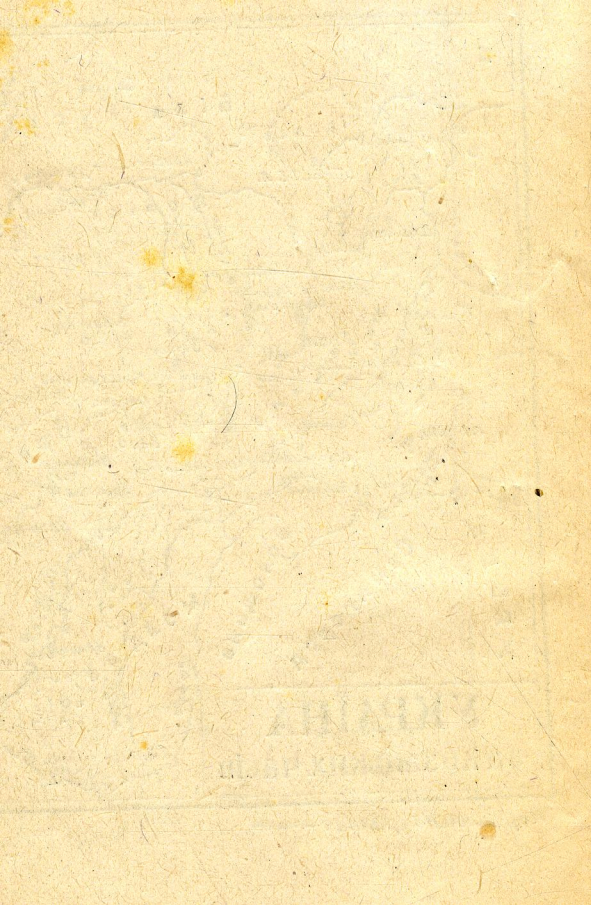

Народописна границя — 1866

Бохотарь

1986p.

2p. 64к.

2342

pl

PA 2342 y